

УДК 316.66-053.2(497.1)"1945/..."
37.014.3/5(497.1)"195"

DOI <https://doi.org/10.31212/novi.covek.2023.24.pet.237-285>

Сања Петровић Тодосијевић*

ЕМАНЦИПАЦИЈА ДЕЦЕ КАО ДРУШТВЕНЕ ГРУПЕ У СВЕТЛУ СПРОВОЂЕЊА ЗВАНИЧНЕ ПОЛИТИКЕ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА У СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ*

Апстракт: Рад представља покушај да се укаже на демографске и социјалне одлике деце као друштвене групе у првој деценији по окончању Другог светског рата, како би се јасније истакли разлози који су довели до (не)очекиване еманципације деце и детињства у социјалистичкој Југославији. У раду ће се обратити пажња на велику реформу школског система (1953–1958) као оквир за спровођење нове политике одрастања. Указаће се на улогу коју је у процесу дефинисања нових критеријума одрастања у Југославији имала организација Уједињених нација посредством Агенције Уједињених нација за образовање науку и културу, као и на улогу коју је реформисани Савез пионира Ју-

---

* Институт за новију историју Србије, Београд, uransp@gmail.com

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години бр. 451-03-47/2023-01/200016 од 3. 2. 2023.

гославије, као једна од главних „полуга“ за спровођење званичне политике образовања и васпитања, имао у процесу интернационализације политике одрастања у Југославији и извођења југословенског детета на међународну сцену.

Кључне речи: Детињство, реформа школства, политика образовања и васпитања, Унеско, Савез пионира Југославије, Дечије међународно летње село, Међународни сусрет пријатеља деце Југославије, Недеља пионирске солидарности.

„Ту фразе нису ни од какве користи“¹

„Који је догађај на источном фронту представљао прекретницу у Другом светском рату“? – гласило је питање које је постављено ученицима и ученицама осмог разреда основних школа у Бањалуци, почетком шездесетих година 20. века, у склопу истраживања односа генерација рођених после рата према ратном наслеђу. На основу одговора добијених путем анкете закључено је да мање од 50% ђака препознаје Стаљинградску битку као тачан одговор. Друга половина бањалучких основаца определила се за шаренолик спектар одговора, међу којима се као једна од најзначајнијих савезничких и победа Црвене армије у Другом светском рату препознавала: Косовска битка, Битка на Колубари, Битка на Церу или Битка на

---

1 Valter Benjamin, „Program za proletersko dečje pozorište“, *Teatron*, 144-145/2008, 31.

Сутјесци.² Сличну врсту „збуњености“ над симболима „новог времена“ које је успостављено доласком југословенских комуниста на власт 1945. приметили су и службеници Министарства просвете НР Србије у првим годинама по окончању рата. Школски инструктор ваљевског краја је констатовао у извештају 1948. да у школама ваљевског среза „у већини случајева деца не умеју да објасне назив државе. Зашто се наша држава зове народна, зашто се зове Југославија, зашто федеративна итд. На једном месту деца кажу: наша се држава зове народна зато што у њој живи народ. У већини школа није разрађивано, или врло слабо државно и друштвено уређење наше државе, те су код ученика појмови о тим стварима непречишћени и у дечијим главама влада читава збрка. Зато на неколико места деца кажу да нашом државом управља Тито, а у Радоњи једни кажу Тито, други Стаљин, трећи Црвена армија итд. О Титу, Стаљину, Црвеној армији деца у Радоњи не знају да кажу, или дају сасвим погрешне одговоре. У Дражевићима деца кажу да је КОСМЕТ народна република, а за Србију да је у саставу НР Војводине, итд. У већини школа деца не знају како се зове њихов срез и које им је среско место-седиште СНО-а. Много се греша и у погледу одређивања народности. На више места Босанце и Херцеговце убрајају у наше посебне народе, а муслимане називају Турцима“.³

---

2 Најке КARGE, *Сећање и камену – okamenjeno sećanje*, (Београд: Библиотека XX век, 2014), 33.

3 Архив Србије, Министарство просвете Народне Републике Србије, 183/85 - Допис Извршног одбора Среза ваљевског

О „савлађивању“ „новог“ је 1928. године, мислећи на наслеђе претходног великог рата, писао и Валтер Бењамин. У *Програму за пролетерско децје позориште* Бењамин наводи: „На децу фразе, а то није случај код одраслих, немају никакав утицај. За годину дана можемо постићи то да сва деца у земљи понављају фразе. Али, поставља се питање како да постигнемо то да за десет или двадесет година сви делују по партијском програму. Ту фразе нису ни од какве користи.“⁴ Да се са фразама тешко излази на крај схватили су и у Савезу бораца Народноослободилачког рата (СУБНОР), масовној друштвено-борачкој организацији која је у социјалистичкој Југославији имала важну улогу у процесу креирања званичне политике сећања на жртве и хероје Другог светског рата. Показало се да се генерације рођене после рата у процесу креирања патриотске свести тешко идентификују са борбом и страдањем партизана интерпретираним у јавном простору архаичним и неразумљивим језиком. Због свега наведеног борачка организација је у периоду од 1961. до 1965. редефинисала званичну политику сећања на Други светски рат преусмеривши је са „бриге за ратну генерацију“⁵, пре свега, према „бризи за младе нараштаје“, који су живели у потпуно другачијој „друштвеној стварности“ у односу на бивше партизана.⁶ Померање

Наставном савету Министарства просвете НР Србије у вези са извештајем школског инструктора о посети школама ваљевског среза, 23. децембар 1948.

4 V. Benjamin, n. d.

5 H. Karge, n. d.

6 Исто, 56-57.

фокуса сећања ка младима крајем педесетих и почетком шездесетих година имало је за последицу редефинисање односа према концепту одрастања у Југославији, за који је још децембра 1949. на Трећем пленуму Централног комитета Комунистичке партије Југославије речено да мора бити отворенији, флексибилнији и пре свега веселији.⁷

Циљ овог рада је да укаже на кључне демографске и социјалне одлике друштвене групе коју су чинила деца основношколског узраста, како би се скренула пажња на разлоге који су довели до спровођења целокупне реформе школског система у Југославији (1953–1958) с посебним акцентом на реформу основношколског система. На тај начин се жели указати на значај велике реформе целокупног школског система у процесу еманципације југословенског детета, пре свега, кроз позиционирање званичних државних органа и друштвених организација, задужених за успостављање политике образовања и васпитања на међународној сцени.

Ново лице детета

На самом крају „дугог“ 19, односно на почетку „кратког“ 20. века позната шведска списатељица, јавна

---

7 Комунистичка партија Југославије је дефинисала циљеве политике образовања и васпитања на Петом конгресу КПЈ из јула 1948. године. Прецизније смернице будуће реформе школства су дате одлукама Трећег пленума ЦК КПЈ из децембра 1949. Види више у: Сања Петровић Тодосијевић, *Отећемо светлост бучном водопаду. Реформа основношколског система у Србији 1944–1959*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2018), 50.

радница, педагошкиња и феминисткиња Елен Кеј (Ellen Karolina Sofia Key) написала је књигу под називом *Век детета* (*The Century of the Child*, 1900), коју је посветила „свим родитељима који се, у новом веку, надају да ће створити новог човека“.⁸ Наде познате списатељице су представљале израз атмосфере којом је отпочео нови век, оне која је дете и праксу детињства више него икада раније померила са периферије ка центру друштвених и политичких збивања, што је имало немерљив утицај на све већи број захтева за школом која ће бити „по мери детета“. Неколико је фактора допринело јаснијем профилисању детињства као животне доби која се квалитативно разликује од остатка живота. Индустијска револуција с краја 19. века довела је до бројних друштвених промена које су преобликовале живот појединца и дале му нову меру. Поред убрзаног процеса урбанизације, до којег долази због „померања“ милионских маса са села ка граду, у овом периоду долази до важних научних открића, од којих су многа била из области медицине. Нова открића су понудила људима не само квалитетнији, већ и дужи живот. Захваљујући медицинским открићима, не само живот сваког мушкарца или жене, већ пре свега живот сваког детета почео је да вреди више.

---

8 Књига *Век детета* никада није у целини преведена на српски језик. Поједини делови најпознатије књиге Елен Кеј су објављени у две публикације на српском језику: *О васпитању детета у школи* (публикација се састоји из поглавља: „Душевна убиства у школи“; „Школа будућности“; „Настава у религији“) и *О васпитању детета код куће* (публикацију чине поглавља: „Васпитање“; „Без дома“).

Однос заједнице према смрти, односно према смрти најмлађих је постајао мерило модерности сваког друштва коме се као императив наметала изградња сложеног система социјалних, здравствених и просветних институција.⁹

Процеси друштвене модернизације подразумевали су изградњу нове школе. Велики број захтева који се поставио пред школом инспирисао је многе теоретичаре, практичаре, педагоге, психологе, јавне раднике, али и политичаре и идеологе да понуде решења за замену старе школе бољом. У Европи и свету је дошло до формирања бројних покрета који су за крајњи циљ имали рушење инертних школских система. Неки од најзначајнијих су: Прогресивна педагошка асоцијација у Сједињеним Америчким Државама, Међународна лига за ново васпитање, Покрет за нову школу итд. Нова школа која се рађала на крају 19. и почетку 20. века морала је бити: „школа за живот“, „школа пуна живота“, „школа по мери ученика“, „школа без зидова“, „школа без разреда“, „радна школа“, „активна школа“, „школа доживљаја“, „школа социјализације“, „индивидуална школа“, „школа без испита“, „школа без оцена“, „школа развијања ученика“. Сви покушаји да се пређе на ново постали су узалудни, први пут 1914. а затим и 1939. године. Узроци Другог светског рата, као и тешко наслеђе истог оличени у десетинама милиона мртвих, искуству фашизма, националсоција-

---

9 Sanja Petrović Todosijević, *Za bezimene. Delatnost UNICEF-a u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji 1947-1954*, (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2008), 19-34.

лизма, Холокаусту неминовно су наметнули питање смисла и сврхе образовних политика чије су тековине у периоду од 1939. до 1945. обесмишљене.

„Откривање“ детињства не само у Југославији, већ и у читавој Европи и свету после Другог светског рата било је последица већег броја фактора. Захваљујући експанзији масовних медија, рат је човечанство суочио са до тада невиђеним призорима страдања деце. Изнуђена еманципација деце утицала је на скретање пажње јавности на проблеме деце и одрастања. Боље збрињавање деце у годинама по окончању Другог светског рата препознато је на глобалном нивоу под окриљем Уједињених нација, односно две агенције ОУН: Међународног дечијег фонда за хитну помоћ деци (The United Nations International Children's Emergency Fund/ Уницеф)¹⁰ и Агенције ОУН-а за образовање, науку и културу (The United Nations Educational Scientific and Cultural Organization/ Унеско) којима је Југославија приступила 1947, односно 1950. године.

Без обзира на чињеницу што никада није пребржала жртве својих најмлађих грађана, у годинама после рата Југославија се интензивно служила представом детета жртве рата како би јасније позиционирала улогу најмлађих грађана у новој држави. У складу са доминантно активном улогом која је била намењена деци као равноправним носиоцима промена у друштву, анализа писања пионирских гласила у периоду од 1944. до почетка шездесетих година 20. века указује на

---

10 Види више у: S. Petrović Todosijević, *Za bezimene*.

чињеницу да је у првих неколико година после рата лик родитеља, како мајке тако и оца, који би имали активну улогу у процесу васпитања деце скоро у потпуности изостављен на страницама гласила за децу попут: *Младог борца*, *Пионира* и *Пионирског руководиоца*. „Мањак“ је посебно дошао до изражаја у *Младом борцу* који је за разлику од друга два часописа почео да излази у рату, тачније одмах после ослобођења Србије у јесен 1944. године. Све до маја 1945. и ослобођења Југославије, односно краја Другог светског рата, орган Главног одбора Народне омладине Србије афирмисао је искључиво две слике: слику детета борца које слику детета које активно учествује у борби против фашизма за ослобођење земље и слику детета које се активно ангажује у позадинским дешавањима.¹¹

Први дани мира пружили су читаоцима пионирске штампе знатно другачију визуелну представу детета. Док се пионир у ратним бројевима пионирске штампе приказивао искључиво у униформи с партизанском капом и петокраком звездом на њој, односно као војник, окончање рата на тлу целе Југославије пружило му је прилику да се врати кући и обуче своје старо одело с мањим додатком оличеним у пионирској марами,¹² која је заувек требало да га подсећа да деца у

---

11 Sanja Petrović Todosijević, „Slika oca u jugoslovenskim časopisima za decu od kraja Drugog svetskog rata do šezdesetih godina 20. veka“, *Časopisi za decu: Jugoslovensko nasleđe (1918-1991)*, zbornik radova, ur. Tijana Topin, Stanislava Barać, (Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2019), 270-271.

12 Савез пионира Југославије је основан у Бихаћу, у Босни и Херцеговини, 27. децембра 1942, током Првог конгреса Уједиње-

Југославији имају и свој етички лик. Повратак кући значио је повратак новим родитељима који су се у првим годинама после рата приказивали кроз своја класна обележја (радник/радница, сељак/сељанка) и често као део ширег колектива коме су и сама деца припадала.

Социјална карта детињства

Поред већ у рату препознате потребе да се деца изграђују као равноправни чланови будућег социјалистичког друштва оснивањем пионирске организације 27. децембра 1942. на маргинама Првог заседања Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије у Бихаћу, а што се не може одвојити од идеја које су југословенски комунисти заговарали и пре рата,¹³

ног савеза антифашистичке омладине Југославије. Савез пионира Југославије је окупао децу узраста од 7 до 14 година старости. Савез пионира Југославије је настао по узору на истоветну организацију у СССР-у; Igor Duda, „Дјеча социјалистичке домовине. Изградња пioniрске традиције у Хрватској 1950-их година“, *Socijalizam na klupi. Jugoslavensko društvo očima nove postjugoslavenske humanistike*, Zbornik radova, ur. Lada Duraković, Andrea Matošević, (Pula-Zagreb: Srednja Europa, CKPIS, Sveučilište Jurja Dobrile, Sa(n)jam knjiga u Istri, 2013), 79.

- 13 Историчар Игор Дуда је скренуо пажњу на различите политике и праксе детињства у даљој прошлости које су „рачунале“ на организован рад са децом. Иако су совјетски утицаји на различите праксе југословенских комуниста имали значајан утицај, може се рећи да је Комунистичка партија Југославије од свог формирања односно трансформације Социјалистичке радничке партије Југославије (комуниста) у Комунистичку партију Југославије на Вуковарском конгресу 1920. године инсистирала

узнемирујућих слика страдања деце у рату, нову политику детињства у држави чија је комунистичка елита тежила изградњи социјалистичког друштвеног поретка у значајној мери је и изнуђено еманциповао увид у бројке запушеног југословенског детињстава. По првом послератном попису из 1948. године Федеративна Народна Република Југославија се простирала се на 255 395 km². На овој територији је живело 15 772 098 становника, односно 7 582 461 припадник мушког и 8 189 637 припадница женског пола у оквиру 3 609 725 домаћинства.¹⁴

Једна од главних карактеристика становништва које је насељавало територију југословенске државе у првим годинама после Другог светског рата било је изражено присуство млађих годишта. Од укупно 15 772 098 грађана и грађанки ФНРЈ колико их је бележио попис из марта 1948, њих 5 131 637 односно 32, 53% били су дечаци и девојчице узраста до 14 година

на организованом раду са најмлађима али по узору на важне праксе са децом, у редовима српских социјалдемократа, с краја 19. и почетка 20. века кроз дечију групу Будућност. Захваљујући иницијативи Драгутина Владисављевића и његовом искуству са организовањем деце радника и пролетера у Белгији почетком 20. века, дечија група Будућност наставила је да живи и након 1918. године односно након уједињења и стварања Социјалистичке радничке партије Југославије (комуниста) а онда и Комунистичке партије Југославије, која је врло брзо „након Вуковара“ донела Резолуцију о организацији рада у дечијој групи; Igor Duda, *Danas kada postajem pionir. Detinjstvo i ideologija jugoslovenskog socijalizma* (Zagreb-Pula: Srednja Europa, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2015), 12-30.

14 „Укупно становништва по пописима 1921 до 1953“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954.

старости при чему су деца узраста од 10 до 14 година, којих је било 1 798 041, чинила најбројнију старосну категорију у Југославији. Ако се анализира старосна структура грађана ФНРЈ који су имали преко 15 година, види се да се са бројем дечака и девојчица који су имали између 10 и 14 година може поредити једино број младића и девојака узраста између 15 и 19 година којих је према резултатима пописа из 1948. било 1 722 905. Категоријама које су бројале преко 1 000 000 особа Југославије припадали су грађани и грађанке који су имали од 20 до 24 године (1 450 149), од 25 до 29 година (1 062 475) и од 34 до 39 година (1 136 942). Ако се овом броју дода број припадника и припадница узраста од 30 до 34 године којих је било 786 267, може се закључити да је од 15 772 098 грађана Југославије чак 11 290 375 или 71, 58% имало између 0 и 40 година старости, док је 6 929 678 или 43, 94% имало између 0 и 19 година старости. Дечака и девојчица основношколског узраста односно од 7 до навршених 14 година старости, било је према попису из 1948. године 2 840 987 што је представљало 55, 36% од укупног броја дечака и девојчица узраста од 0 до 14 година старости или 18, 01% од укупног броја становника Југославије према попису из 1948.¹⁵

Поред тога што су чинили значајан део укупне југословенске популације, 90,94% дечака и девојчица узраста од 0 до 14 година, односно њих 4 666 530 припадали су групи тзв. издржаваног становништва.

---

15 „Ukupno stanovništvo po starosti i polu. Popis stanovništva 15. mart 1948“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954.

Ову групу грађана и грађанки је према резултатима пописа из марта 1948. чинило 5 988 531 насупрот 9 783 567 активних лица. То значи да су деца узраста од 0 до 14 година чинила 77, 92% групе издржаваног становништва.¹⁶

Од укупно 15 772 098 грађана и грађанки Југославије више од половине, односно 51, 92% или 8 189 637 су биле жене. Девојчице узраста до 14 година, којих је било 2 518 727 чиниле су 30,75% укупног броја жена или 15,97% од укупне популације, док су девојчице и девојке до 19 година старости чиниле 3 375 450 или 41,22% од укупног броја жена или 21,40% од укупне популације.¹⁷

Отежана еманципација југословенског детињства у светлу нових политика добија на тежини када се сви југословенски дечаци и девојчице сагледају у кругу „породичних статистика“. У случају југословенског послератног друштва, одступање од традиционалних образаца васпитања представљало је тешко савладив проблем, јер су сви расположиви подаци указивали на веома неповољну социјалну структуру мушкараца и жена који су припадали оним узрастима међу којима је било највише родитеља деце основношколског узраста, а то су према попису из 1948. били Југословени и Југословенке који су имали између 25. и 39. година

---

16 „Ukupno stanovništvo po zanimanju i sektoru svojine, prema grupama starosti i zarađivanju. Popis stanovništva 15. mart 1948“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954.

17 „Ukupno stanovništvo po školskoj spremi, grupama starosti i polu. Popis stanovništva 15. mart 1948“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954.

старости. По резултатима пописа из 1948. припадника узраста од 25 до 39 година било је 2 985 666 или 8, 93% од укупног броја становника. Заједно са децом узраста од седам до 14 година су чинили скупину од 5 826 653 грађана и грађанки или 36,94% свих Југословена и Југословенки.¹⁸

Највећи проценат оних који су по резултатима пописа из 1948. имали између 20 и 54 године живео је од пољопривреде. Пољопривредници су чинили скупину од 4 451 213 мушкараца и жена тј. 71% од укупног броја активних наведеног узраста. Значајан број припадника узраста од 20 до 39 година су радили као активни службеници и намештеници (641 452) или у индустријско-занатским радионицама (483 570). Око 692 897 особа наведеног узраста бавило се другим занимањима¹⁹ Увид у образовну структуру припадника узраста од 25 до 29, 30 до 34 и 35 до 39 година значајно доприноси сагледавању социјалне карте породица које су имале децу узраста од седам до 14 година старости. По попису из 1948. од 12 438 503 Југословена и Југословенки старијих од 10 година, 3 162 941 је било неписмено. Међу припадницима узраста од 25 до 39 година било је 658 718 или 20,83% неписмених, 505 566 или 76,75% од тог броја су биле жене.²⁰ Од 2 985 666

---

18 Исто.

19 „Ukupno stanovništvo po zanimanju i sektoru svojine, prema grupama starosti i zarađivanju. Popis stanovništva 15. mart 1948“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954, 56-57.

20 „Ukupno stanovništvo po narodnosti, polu, grupama starosti i pismenosti. Popis stanovništva 15. mart 1948“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954, 60-63.

припадника наведеног узраста школску спремину није имало 977 477 или 33,76% грађана и грађанки Југославије. Од тог броја 692 067 или 70,80% су биле жене. Основну школу је имало завршено 1 612 082 или 54% њих од чега је жена било свега 756 561 или 46,93%.²¹

Додатну отежавајућу околност убрзању процеса еманципације деце као друштвене групе представљало је сиромаштво. Одговорити на питања која се односе на квалитет живота најмлађих Југословена током педесетих година 20. века није увек лако. Једну од препрека представља и сазнање да је највећи број припадника најмлађих у Југославији живео на селу. Подаци о месечним приходима и расходима сеоских породица током педесетих година не постоје, што није случај са градским породицама. Због тога све закључке који се односе на тзв. „животни стандард“ треба схватити условно. Овде би требало посебно нагласити да ни подаци који се односе на „животни стандард“ градског становништва нису у потпуности комплетни јер су лимитирани. Подаци о месечним приходима и расходима градских породица у 1953. години односе се на четворочлане радничке и службеничке породице у Србији, Хрватској и Словенији.²²

Месечни приход четворочлане радничке породице у НР Србији 1953. године износио је 17 320 динара.

---

21 „Ukupno stanovništvo po školskoj spremi, grupama starosti i polu. Popis stanovništva 15. mart 1948“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954.

22 „Prosečni mesečni prihodi i rashodi anketiranih četvoročlanih radničkih i službeničkih porodica u nekim narodnim republikama u 1953 u dinarima“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954.

Нешто већим приходом, односно приходом од 18 300 динара могла се похвалити четворочлана службеничка породица. Највећи део прихода, односно 14 930 динара (86,2%) у случају радничке и 14 610 динара (79,8%) у случају службеничке породице потицао је од редовних прихода,²³ при чему је радничка плата износила 9400 динара или 54,3% од укупних редовних прихода, а службеничка још мање, односно 9 340 динара или 51% од укупних редовних прихода. Мањи део месечних прихода потицао је од ванредних прихода.²⁴ Тако је удео ванредних прихода у укупним приходима радничке породице износио 13,8% а службеничке 20,2%.

Месечни расходи радничке и службеничке породице у Србији били су незнатно мањи од прихода, што је остављало могућност да се одређена количина новца остави са стране, али само под условом да се новац троши за оно најнужније, за храну, обућу и одећу.

---

23 У редовне приходе убрајају се: плата, дечији додаци и остали приходи. Удео дечијих додатака у редовним месечним приходима није био занемарљив. Према подацима за 1953. годину укупни расходи државе на социјална давања су износили 96 646 000 динара. Чак 70 803 000 динара је одлазило на расходе републичких завода. Ставка „стални додаци за децу“ је износила чак 44 153 000 динара или 62,36% од укупног износа који су републички заводи издвајали за сва социјална давања у шта су спадале: старосне пензије, породичне пензије, инвалидске пензије, инвалиднине, једнократни додатак за новорођену децу, камате за одобрена средства, управни расходи – лични, управни расходи – материјални и остали расходи; *Исто*.

24 У ванредне приходе се убрајају следеће категорије: од рада; од продаје ствари и некретнина; остали; од властите пољопривредне производње; *Исто*.

Структура расхода радничке и службеничке породице говори о њеним приоритетима, али и могућностима. Највећи део месечних расхода је одлазио на храну. У случају радничке породице то је износило 51,8% а у случају службеничке 51,7% од укупних расхода. На обућу и одећу одлазило је 13% месечних расхода радничке и 13,3% службеничке породице. Следећи по величини издатак представљали су: огрев и осветљење (6,1% радничка и 5,5% службеничка). Значајан издатак, чак већи од стана, покућства, друштвеног и културног живота представљали су: дуван и пиће на које је одлазило 5,8% расхода радничке и 4,2% службеничке породице, што указује на навике, културне особености поднебља, али и проблеме са којима су се суочавале просечне југословенске породице.

Најзаступљеније намирнице у исхрани радничких и службеничких породица у Србији подводиле су се под категорију: хлеб, пециво и кекс. Просечна радничка породица трошила је месечно, према подацима за 1953. годину 39,7 kg хлеба, пецива и кекса. Представа о карактеру исхране постаје јаснија ако се зна да је иста породица поред 39,7 kg, пре свега хлеба, трошила око 10,4 kg брашна и гриза, 14,4 kg кромпира и око 2 kg пасуља и осталих махуна. Другим речима, исхрана у којој доминирају угљени хидрати одржавала је чланове породице у животу, али не и у добром здрављу. Да би било јасније из чега се састојала свакодневна исхрана просечних Југословена, треба рећи да је просечна радничка породица у Србији према подацима за 1953. трошила месечно: 6,5 kg свежег меса, 0,9 kg пилећег меса, 0,5 kg свеже рибе, 1,8 kg сира и кајмака,

24,9 комада свежих јаја, 24 l млека, 14,7 kg воћа. У просечном градском домаћинству у Србији пило се месечно: 0,4 l пива, 1,8 l вина и 1 литар ракије, односно преко 3 l алкохолних пића. Квалитет исхране четворочланих службеничких породица је био врло сличан. Могло би се рећи да су се службеничке породице храниле за нијансу боље јер су им свеже месо (7,1 kg), пилеће месо (1,1 kg), млеко (27,8 литара), свежа јаја (33,6 комада) и воће (16,1 kg) били заступљенији у исхрани. Као и у случају радничких, исхраном службеничких породица такође су доминирали: хлеб, пециво и кекс (33,3 kg), брашно и гриз (11,1 kg), кромпир (13,3 kg), пасуљ и друге махуне (1,5 kg).²⁵

Квалитет живота је у великој мери зависио од квалитета и услова становања. Према попису зграда и станова укупан број зграда²⁶ у ФНРЈ, 1949/1950. износио је 562 142. Чак 221 288, односно 39,36% стамбених зграда било је изграђено до 1900. године У периоду од краја Другог светског рата до 1950. подигнуто је још 24 924 зграде. Већина зграда, чак 470 765 припадала је сектору приватне својине. Чак 456 049 зграда било је приземно. Већина, односно 414 666 била је у исправном стању или је захтевала мање оправке. Ипак, 102 053 зграда је захтевало веће оправке. Чак 357 289 зграда или 63,56% је имало само један стан. Свега 116 567 (20,74%) зграда било је прикључено на водовод, а 459 744 (81,78%) имале су електричну инсталацију.²⁷

---

25 Исто.

26 „Zgrade i stanovi“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954.

27 „Zgrade, 1949 i 1950. Prema popisu zgrada i stanova u 1949 i 1950“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954.

Према истом попису у ФНРЈ је било 3 438 000 станова.²⁸ Просечна површина једног стана износила је 41,2 м². На један стан је долазило 4,7 лица. На једно лице је у просеку долазило око 8,7 м². Укупан број станова са електричном енергијом је износио 1 226 000 односно свега 35,66% станова је било прикључено на струју.²⁹ Према попису станова из 1949/1950. у 346 места у ФНРЈ највећи број станова (305 525) је имало

---

28 „Као стан сматра се свака грађевински повезана целина намењена за становање, која се састоји од једне или више соба са одговарајућим помоћним просторијама (кухиња, купатило, предсобље, клозет и сл.) или без помоћних просторија и има један или више посебних улаза. Стан који је подељен, тј. користе га два или више закупца (домаћинства) а није грађевински преправљен, сматра се као један стан. Обрнуто, ако једно домаћинство користе два грађевински одвојена стана, нпр. две посебне собе, сматра се да у том случају постоје два стана. Стан који је у време пописа коришћен искључиво у привредне, административне, пословне и друге сврхе, а није био преправљен у пословну просторију, пописан је као стан, а не као пословна просторија. Обрнуто, пословна просторија као нпр. радионица, локал за трговачку радњу и сл. која је у време пописа коришћена искључиво за становање није пописана као стан већ као пословна просторија. Просторије које не испуњавају услов предње дефиниције стана али су грађене или се користе за привремено или стално становање, нпр. земунице, вагони скинуту с точкова, насукан или стално укотвљен шлеп и сл. сматране су такође као стан. Као стан сматране су и споредне или помоћне просторије које су у моменту пописа коришћене као посебне стамбене јединице, као што су нпр. настањен подрум или таван, настањена летња кухиња, шупа, штала, собица са површином пода мањом од 6 м² и сл.“; „Zgrade i stanovi“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954., 313.

29 „Stanovi, 1949/50. i 1951. Prema popisu zgrada i stanova 1949/1950 i 1951“, *Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu*, 1954.

две собе, а нешто мањи број (295 149) само једну. Највећи број станова (290 665) имао је површину између 17 и 35 m², а 188 860 станова између 36 и 50 m². Према попису зграда и станова 1949/1950. и 1951. од 3 438 000 станова, 16,62% је имало кухињу, 3,55% купатило, 7,35% клозет у стану, док је на водовод било прикључено свега 6,67% станова.³⁰

Еманципација детињства

Профилисана као једна од најбројнијих и најосетљивијих друштвених група, недовољно обухваћена сложеним системом: просветних здравствених и социјалних институција, у држави која се суочавала са тешким последицама рата, али и бројним изазовима мира од којих је најупадљивији био императив изградње друштва равноправних, деца су представљала велики политички проблем.

Политика „извођења“ деце из патријархалног и сиромашног окружења и „увођења“ у званичне државне институције представљала је двоструки терет. У процесу дефинисања политике образовања и васпитања, комунистичка власт се није могла одрећи деце као што се није могла одрећи ни њихових родитеља препуштајући их традиционалним матрицама живота(рења). Уосталом, трагично наслеђе Другог светског рата је упозоравало на све проблеме који су проистекли из неспремности школе да се отвори ка друштву у целини. Због тога је реформа школства у новој Југо-

---

30 Исто.

славији, као и у другим деловима Европе и света, морала изаћи на улицу и допрети до свих припадника и припадница друштва.

Услови за опсежан рад на реформи школства у Југославији после Другог светског рата створили су се на Петом конгресу КПЈ када су дефинисане главне смернице политике југословенске државе у наредном периоду, па и главне смернице политике образовања и васпитања. Нова политика образовања и васпитања, са основним карактеристикама и принципима на којима треба да почива дефинисана на Трећем пленуму ЦК КПЈ у децембру 1949. године. Практичан рад на реформи школства отпочео је 22. маја 1953. године када је Народна скупштина ФНРЈ донела Резолуцију о образовању и задацима Комисије за реформу школа општег образовања. За председника Комисије изабран је др Милош Жанко.³¹ Комисија је окончала рад израдом елабората под називом *Предлог система образовања и васпитања у ФНРЈ* на основу кога је Комисија Одбора за просвету и културу Савезног извршног већа израдила Први нацрт *Општег закона о школству* који је дат на јавну дискусију. У излагању о Предлогу

---

31 „Разрада“ реформе целокупног школског па и основношколског система од тог тренутка је ушла у своју најплодоноснију фазу која је подразумевала оснивање седам поткомисија: 1. Поткомисија за обавезно школовање; 2. Поткомисија за стручне школе; 3. Поткомисија за гимназије; 4. Поткомисија за образовање наставног кадра; 5. Поткомисија за образовање одраслих; 6. Поткомисија за предшколске установе; 7. Поткомисија за материјалну базу; Архив Југославије, Архив Јосипа Броза Тита, КПР II-6-6, Резолуција о образовању и задацима Комисије за реформу школа општег образовања, 22. мај 1953.

Општег закона о школству, које је потпредседник Савезног извршног већа Родољуб Чолаковић одржао 25. јуна 1958. године на Другој седници Савезног извршног већа, посебна пажња је скренута на динамику дискусије која је у јавности вођена о доношењу овог закона. Том приликом Родољуб Чолаковић је рекао: „Може се без претеривања рећи да је мало која законска материја била у толикој мери јавно претресана као ова, што је разумљиво с обзиром на њен значај и интерес који наша широка јавност показује за питања школства“.³²

Општи закон о школству ступио је на снагу 1. септембра 1958. године. Закон је представљао завршетак дугогодишњег рада Комисије за реформу школства и Савезног завода за проучавање школских и просветних питања. *Општим законом о школству* из 1958. године у Југославији је после четрдесет година постојања заједничке државе уведен јединствен систем образовања и васпитања.³³ Тиме је на територији чи-

---

32 *Општи закон о школству са Уводним законом, регистром и експозеом Родољуба Чолаковића*, (Београд: 1958), 3-48.

33 Јединствени школски систем од Словеније до Македоније чиниле су: предшколске установе, основне школе, гимназије, стручне и више стручне школе, факултети, високе школе и уметничке академије али и установе за образовање одраслих и стручно усавршавање као што су: редовне школе, различите школе за одрасле, раднички и народни универзитети и друге установе и облици. Овом систему припадало је и: образовање стручних кадрова у радним организацијама, специјалне школе, домови ученика и друге ваншколске васпитне установе и посебне школе за образовање наставника. Систем који је уведен сматрао се потпуним јер су у њега улазиле све врсте установа за

таве Југославије уведено обавезно основно школовање у трајању од осам година за сву децу узраста од седам до 14 година старости. Закон је увео начело бесплатне наставе, али не и школовања уопште. Уведена је настава на језицима народности (националних мањина), самосталност наставника у остваривању циља образовања и васпитања, као и у вођењу наставе, учешће ученика у управљању школама.³⁴

Општи закон о школству из 1958. је током читавог периода социјалистичке Југославије „привлачио“ педагоге, социологе, филозофе, теоретичаре различитих профила. Неки од њих су сматрали да је то „концепцијско-системски и политички документ“, којим је створена правна основа за изградњу новог система образовања и васпитања и конституисање оне политике која се може означити као „друштвено образовна“. Приликом састављања законског акта законодавац је пошао од одговорности „читаве друштвене заједнице“ у циљу, како се истицало, стварања услова за образовање и васпитање „у интересу свестраног развоја социјалистичког друштва и личности појединца“. По први пут су школа, али и друге установе за образовање и васпитање, проглашене за самосталне друштвене установе, организоване у духу уставних промена из 1953. „на начелима друштвеног самоуправљања“. *Општи закон о школству* је прокламовао принцип отворености школе, али и других образовних и

васпитање и образовање; Ranko Simović, *Politika obrazovanja i njena realizacija u SR Srbiji*, (Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1990), 59-60.

34 Исто.

васпитних установа према друштву како би се што ефикасније остварили циљеви образовања и васпитања. Школа се по закону морала отворити према породици, различитим друштвеним али и привредним организацијама, удружењима итд. На овај начин требало је да допринесе културном развоју средине којој припада.³⁵

„Препознавање“ школе као оне која мења друштво у целини тако што политику образовања и васпитања „изводи“ из школске зграде представљало је резултат рада чланова Комисије за реформу школства не само на реформи школства, већ и на побољшању сопствених компетенција и капацитета. То не би било могуће без помоћи коју је Југославији пружала Агенција ОУН за образовање, науку и културу, а којој је Југославија крећући се „од Истока западније“ приступила 1950, непосредно пошто је Трећи пленум ЦК КПЈ децембра 1949. донео политичку одлуку да се уђе у модерну реформу школског система, остављајући за собом „у прашини“ Закон о обавезном седмогодишњем школовању из октобра 1945. године.³⁶

У већ поменутом говору, Родољуб Чолаковић је посебно нагласио улогу коју је Унеско имао у процесу

---

35 Исто.

36 Сања Петровић Тодосијевић, „Реформа основношколског система у Србији 1944-1959“, *Без школе шта би ми?! Огледи из историје образовања у Србији и Југославији од 19. века до данас*, ур. Александра Илић Рајковић, Сања Петровић Тодосијевић, (Београд: Институт за новију историју Србије, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду, 2021), 296-299.

изградње модерног школског система у Југославији. Излагање је завршио речима: „Пријатна ми је дужност да са овог места изразим благодарност Унеску која је, због важности реформе школства и њене актуелности за многе земље света, омогућила путем техничке помоћи да 103 просветна радника Југославије оду на студијски боравак у разне земље Европе и САД. То је олакшало рад Комисији, јер смо се и овде руководили начелом да користимо туђе искуство, разуме се онолико колико то одговара нашим условима и потребама.“³⁷ У периоду од 1950. до 1958, али и касније, југословенски педагози, психолози и просветни радници су у оквиру Унескових програма посећивали међународне скупове и колеге из других земаља. До 1956. године југословенски стручњаци су пратили, пре свега, искуства са Запада. Отопљавањем односа између блокава и повратком СССР-а и земаља Источног блока које су биле под јаким утицајем СССР-а у „крило“ УН, као и доношењем Унесковог документа под називом *Узајамно упознавање културних вредности Истока и Запада* на Деветом генералном заседању Унеска, 1956. године, југословенски стручњаци ће после паузе од скоро десет година поново моћи да размењују искуства и са колегама из Совјетског Савеза.³⁸ Међународна сарадња је активирана у периоду од 1954. године када почиње више да се ради на реформи образовања у Југославији. Интензивној међународној сарадњи са про-

---

37 *Опити закон о школству са Уводним законом, регистром и експозеом Родољуба Чолаковића*, (Београд: 1958), 3-48.

38 С. Петровић Тодосијевић, *Отећемо светлост бучном водопаду*, 83.

светним радницима из целе Европе допринео је и *Програм међународне сарадње наших просветних радника* који је Југославија спроводила од 1955. године.³⁹ Југословенски просветни радници су у том периоду често одлазили на усавршавања у земље Западне Европе,⁴⁰ као што су и просветни радници из Западне Европе посећивали Југославију.⁴¹

Овако усмерена сарадња утицала је и на одобравање одређених школских реформи које су послужиле као модели на које се угледала југословенска реформа школства. На основу анализе рада стручњака Савезног завода за проучавање школских и просветних питања може се закључити да за узор није одабран један конкретан модел или искуство одређеног дела света. Приликом израде реформе, стручњаци Савезног завода су се ослонили на „тешко наслеђе“ врло шареноликог југословенског искуства, али и на искуства оних земаља којима је пошло за руком да конституишу модерне системе обавезног школовања тј. оне који су били у складу са најсавременијим принципима образовања и васпитања. Југословенска реформа која се највише ослањала на теорију социјалистичке педагогије и сопствено искуство пронашла је своје узор у реформиса-

---

39 „Програм међународне сарадње наших просветних радника“, *Политика*, 3. април 1956.

40 „Преко осам стотина београдских просветних радника стигло у Грчку“, *Политика*, 3. јул 1954; „Размена наших и страних просветних радника“, *Политика*, 12. септембар 1954; „Проучавање искуства иностраних школа“, *Политика*, 28. јул 1955.

41 „Страни просветни радници у Југославији“, *Политика*, 8. јул 1955.

ним образовним системима имплементираним у: Енглеској, Француској, Сједињеним Америчким Државама, Канади и Шведској. Југославија је од 1950. године и потписивања уговора о сарадњи са Унеском, упућивала значајан број младих стручњака на дужа студијска путовања у: Енглеску, Француску, Западну Немачку, Сједињене Америчке Државе итд. Посета Југославији (1956) швајцарског педагога Роберта Дотренса (Robert Dottrens 1893-1984) била је кључна за одлазак првих школованих генерација југословенских педагога и психолога на Педагошки институт у Женеви где се стицало знање из методологије епистемолошког истраживања.⁴²

За готово три милиона дечака и девојчица основношколског узраста увођење обавезног осмогодишњег образовања представљало је услов за бољу социјализацију и еманципацију не само у социјалистичкој Југославији, већ и у свету који се по окончању Другог светског рата, највише кроз образовне политике, градио као онај који почива на два кључна принципа: антифашизму и коегзистенцији.

Уједначавање школског система у свим деловима Југославије било је услов „изградње Југословена“. Сматрало се да се младе генерације не могу припремити за живот у савременом свету уколико основно образовање стичу у четвороразредној основној школи. Увођење обавезне осмогодишње школе било је неопходно и

---

42 С. Петровић Тодосијевић, *Отећемо светлост бучном водопаду*, 84.

због тога што су резултати до којих је у својим истраживањима дошао Савезни завод за проучавање школских и просветних питања показали да је образовна структура грађана, пре свега „произвођача“ толико лоша да угрожава друштвени поредак земље и будућност социјализма у Југославији. Резултати савремене педагошке науке су препознавали обавезну осмогодишњу школу као оптималну форму образовања за најмлађе грађане савременог света, па и југословенске федерације, због чега су јасно дефинисани принципи на којима је требало да почива.

Обавезна осмогодишња школа је требало да представља јединствену⁴³ и демократичну⁴⁴ друштвену

---

43 Првим и најзначајнијим принципом на коме је требало да почива обавезна осмогодишња школа сматрао се принцип јединствености који је, пре свега, подразумевао успостављање обавезне осмогодишње школе која ће тежити јединственим циљевима и задацима у васпитању на територији читаве ФНРЈ. Поред тога, успостављање принципа јединствености подразумевало је да се обавезна осмогодишња основна школа не може посматрати као изолован део ширег система већ, напротив, као саставни део јединственог образовног система. Успостављање јединственог образовног система требало је да представља гарант проходности истог чиме би се стало на пут пракси да највећи број деце напушта школовање после завршене четвороразредне основне школе; АЈ, АЈБТ, КПП, II-6-б, Основни проблеми обавезног школовања, април 1955.

44 Успостављањем другог принципа, односно принципа демократичности обавезну осмогодишњу школу требало је извести „из извесне изолованости“ и повезати са животом и друштвом. У ужем смислу, принцип демократичности се испољавао кроз наставно-васпитни рад који је требало да буде подешен према свим ученицима тј. како према онима који неће наставити школовање, тако и према онима који ће га наставити у некој

институцију,⁴⁵ ону у којој се стиче опште образовање⁴⁶ захваљујући коме се обезбеђује проходност ка свим даљим ступњевима образовања.⁴⁷ Обавезна осмогодишња школа је на тај начин представљала одскочну даску у даљем процесу образовања и васпитања, чиме је потврђен њен значај унутар јединственог школског система.⁴⁸ Примена ових принципа ће у будућности омогућити да школски систем у Југославији постане један од главних покретача како вертикалне, тако и хоризонталне покретљивости друштва.

другој школи општег типа, средњој стручној школи и на универзитету. У односу на појединца тј. на дете принцип демократичности се манифестовао као начело захваљујући ком су сва деца у ФНРЈ требало да имају једнако право на образовање и свестрани развој; Исто.

- 45 Обавезна осмогодишња школа је представљала културни центар места у коме се налазила. Сматрало се да школа не може и не сме бити затворена у себе и изолована од живота. Школа је као део заједнице морала бити повезана и окренута ка колективу како би дошло до сарадње свих школских, али и ваншколских фактора у процесу образовања и васпитавања младих људи; Исто
- 46 Обавезна осмогодишња школа је требало да пружи опште образовање односно образовање које представља „скуп знања, умења, навика и вештина којима треба да овлада ученик у складу са својим узрастом и способностима“; Исто
- 47 Обавезна осморазредна школа требало је да игра једну од кључних улога приликом даљег опредељивања ученика тј. сматрало се да на ученике који завршавају обавезну школу треба да утиче тако да се даље школују и усавршавају; Исто
- 48 Обавезна осморазредна школа је требало да представља основу сваког даљег школовања, па и самосталног изграђивања што је значило да као таква није могла бити подређена ни једној другој школи; Исто.

У реферату Савезног завода за проучавање школских и просветних питања под називом *Основни проблеми обавезног школовања* из априла 1955. истакнуто је да „подизање осмогодишње школе није тековина само социјализма“ већ да то намећу „живот, економски и културни развитак не само код нас него и у другим земљама“.⁴⁹

Сматрало се да је прелазак на осмогодишње обавезно школовање потребно и због тога што школа каква је пре била није поштовала дете и законитости његовог развитка, јер је од детета тражила „да зна и резонује као одрастао човек, да улази у веома сложене друштвене односе које није кадро да схвати“. Другим речима, знање које су деца стицала у четири разреда основне школе или у четири плус два разреда шестогодишње школе сматрало се недовољним за живот у савременом свету.⁵⁰

Постојеће форме обавезног образовања нису одговарале ни друштвеном развоју ФНРЈ. Савезни завод за проучавање школских и просветних питања их је означио назадним, због чега се сматрало да озбиљно угрожавају друштвени поредак. Стручњаци Завода за проучавање школских и просветних питања су закључили априла 1955. радећи на документу који је представљао главни предлог за рад Комисије за реформу образовања следеће: „Низак ниво просвећености широких народних маса у нашој земљи већ данас постаје објективна сметња за даље продубљивање наше соција-

---

49 Исто.

50 Исто.

листичке домовине. Услед те заосталости огроман број наших људи не може да користи сва права које му пружа наше друштвено уређење нити да у потпуној мери активно учествује у раду разноврсних органа управљања. Садашњи ниво образовања наших грађана већ није у складу са нашим друштвеним потребама.⁵¹

У обзир су узети и бројни педагошки разлози. Сматрало се да се дете пре четрнаесте године старости не може запослити у привреди, јер би се тиме угрозило право детета на образовање и несметани развитак свих његових снага и способности у периоду када је тај развитак најинтензивнији. Осморазредна обавезна школа која би се похађала без прекида сматрала се оптималном средином за свеукупан развој малишана од седам до 14 године старости.⁵²

Интернационализација детињства

Спровођење нове политике образовања и васпитања подразумевало је проналажење нових/старих „сабораца“ у процесу стварања нових/старих грађана и

---

51 Најдрастичнији пример партиципације лоше образованих је била Босна и Херцеговина где је 1953. године радило: без школске спреме 32% одборника; са основном школом 57% одборника; са нижом средњом школом 7,5% одборника; са средњом школом 2,5% одборника и са факултетом свега 1% одборника. Другим речима, према подацима пописа из 1953. године у органима власти привредних и масовних друштвених организација у Босни и Херцеговини партиципирало је 89% одборника без икакве школске спреме или само са основном школом и свега 1% одборника са факултетском дипломом; Исто.

52 Исто.

грађанки Југославије. Пионирска организација Југославије представљала је још од оснивања 1942. године важан ослонац за реализацију званичне политике детињства међу најмлађим Југословенима и Југословенкама. Ипак, већ у првим годинама после рата примећено је да најважнија дечија организација у земљи не испуњава у потпуности задатке који су јој поверени. Критика рада Пионирске организације је у почетку долазила „од доле“. У жеку јавне расправе о потреби за изградњом школског система који ће бити прилагођенији потребама савременог детета, све чешће су у ресорно министарство стизали извештаји у којима су школски инструктори задужени за обилазак и контролу рада основних школа износили бројне критике на рачун Пионирске организације. Почетком 1948. године, школски инструктор Серафим Петровић је после посете југу Србије написао: „Пионирски руководиоци уколико постоје уопште нису долазили у додир са школском децом нити их је рад пионира интересовао.“⁵³ И у школама топличког среза пионирске организације су постојале формално. У извештају просветног инструктора Сретена Петровића из јануара 1949. године се каже: „Пионирске организације постоје у свакој школи, али деца је не осећају као своју. Постоје чете, десетине, десетари и начелници и пионирски поздрав, али пионирске конференције и на њима решавање задатака, узимање обавезе, заказивање такмиче-

---

53 АС, Министарство просвете НРС (Г-183, Ф – 85), Извештај Серафима Петровића, школског инструктора о обављеном прегледу рада основних школа у периоду септембар-децембар шк. 1947/48 год, 1. фебруар 1948.

ња, похвале добрим пионирима, критика рђавих поступака – то нисам могао да видим ни да се уверим да је извођено.⁵⁴ Школски инструктор Милан Мирковић је после посете школама зајечарског среза приметио: „Као да су се заморили од рада, или су се занели успесима, или им се учинило да су постигли највиши циљ: прочули се, постали најбољи, били код друга Тита и примили његове поклоне и нема куд даље да се иде. Не није то главни разлог застоја. Они су остали без руководиоца. Отишао у Армију. Месни народни одбор им је узео радионицу ради смештаја задружног течаја. Настао је озбиљан поремећај у раду. Они као да су се помирили с тим да тако остане док се не врати руководиоца из Армије. Без њега, уверавају сви, ништа неће моћи да крене. Све што је овде урађено приписује се њему и код малих пионира се укоренило уверење да се без њега ништа не може.“⁵⁵ После посете школама Јужноморавског среза школски инструктор Златомир Ђукић је приметио: „Рад ове свео се на врло узак степен: акцију за сабирање шумског семења, одржавању реда при уласку и изласку из школе. Учитељи имају мало помоћи од пионирских руководиоца-омладинаца. Сами се не старају да пионирске руководиоце уздигну, већ очекују да то омладина сама учини. Омладина се пак у овом питању осећа сама себи до-

---

54 АС, Министарство просвете НРС (Г-183, Ф – 85), Допис Извршног одбора Среза топличког Наставном савету Министарства просвете НР Србије у вези са извештајем школског инструктора Сретена Петровића, 20. јануар 1949.

55 АС, Министарство просвете НРС (Г-183, Ф – 85), Извештај о обиласку основних школа Среза зајечарског, новембар 1948.

вољна и не обраћа се за помоћ учитељима. Имам утисак да ни учитељи сами нису довољно упућени у рад пионирске организације, што се видело из једног конкретног реферата на подружничком састанку, а при самом прегледу школа.⁵⁶

Критикован је и начин на који се приступало организацији „најважнијег“ датума - 29. новембра. Један од главних утисака великог броја школских инструктора био је да се обележавању празника приступало аматерски, без довољно интересовања за разумевање суштине чина пријема. У Зајечару је примећено: „С каквим ли су узбуђењем ови малишани ушли у салу, очекујући тај велики моменат, кад ће им везати пионирску мараму око врата – а како ми то мало користимо. У сали колона до колоне пионирских чета. Руководиоци се много труде да умире жагор. Неколико родитеља стоји око пећи, а на позорници седе 15 учитеља, седе, ћуте и чекају. Једна другарица из руководства пионира попела се на позорницу и рекла да је данас велики државни и пионирски празник, да ће се примити у организацију најмлађи ђаци, да ће им се поделити мараме и да реч има управитељ градске школе. Управитељ је причао највише о првом и другом заседању АВНОЈ-а, као да су пред њим били фронтовци а не деца првог разреда основне школе. Ни једно ни друго се није припремало да каже неколико топлих речи, пригодних за овај моменат. (Управитељу су пред саму свечаност са-

---

56 АС, Министарство просвете НРС (Г-193, Ф – 32), Извештај школског инструктора Златомира П. Ђирића о извршеном прегледу рада основних школа Среза јужноморавског (Владичин Хан), децембар 1948.

општили да треба да говори). А онда је речено деци да прилазе редом за мараме. Расположење које су деца до-нела собом не само што се није још јаче развило и распламсало, него се само могло угасити и дете је не осећајући ништа примало мараму и ступало у организацију. Све се то с мало труда могло много боље организовати и извести тако да ти моменти буду јачи од немира који не да детету по сву ноћ да спава, да остану урезани у дечјој свести тако дубоко да се тих момената сећају целог живота... Ми не умемо да... дајемо (мараме). Дете ју је добило не осећајући ништа, и ако се деси да му је, због недостојног држања, одузму неће осетити ништа, сем то да му је хладније око врата.⁵⁷ После посете основним школама у Гучи школски инструктор Исаило Николић је написао: „Значај тога дана није у довољној мери истакнут, јер када сам после тога дана био у прегледу школа, ученицима трећег и четвртог разреда задавао сам да напишу по неколико реченица о 29. новембру и они нису могли то да учине, јер им није довољно истакнут значај, и ако су сви ђаци тога дана били у школи и присуствовали учлањењу. Значи, да тај дан као и други дечији дани нису довољно истакнути и деца нису схватила значај нити осетила радост својих празника. Прослава се обично састојала из неколико рецитација, а и сви нису могли добити мараме, јер их није било довољно.“⁵⁸ Слична атмосфера описана је у

---

57 АС, Министарство просвете НРС (Г-183, Ф – 85), Извештај о обиласку основних школа Среза зајечарског, новембар 1948.

58 АС, Министарство просвете НРС (Г-183, Ф – 85), Извештај школског инструктора Исаила Николића о обиласку основних школа Среза драгачевског, новембар 1948.

извештају школског инструктора копаоничког среза: „За тај дан није скоро ништа припремљено. Сала није свечано окићена-декорисана, сем слика: друга Тита, Маркса, Енгелса. Програм је био врло оскудан, једна песма која није оставила никакав утисак на присутне, затим рецитације свакодневне које су деца учила у току године, које су такође рецитовала деца како су сама научила. Ученици неприпремљени за тај свечани дан. У сали је била гомила деце која се гурала тамо, амо да би избила напред. Приликом саопштења за пријем у организацију хтели су да саопште, без да знају којој се деци то саопштава. Приметио сам им да треба ту децу уредити и издвојити их и онда да им делегат НО саопшти, што су учинили.“⁵⁹

Слаб рад и потпуно замирање пионирске организације школски инструктори су најчешће примећивали у школама где учитељи нису ангажовани у раду организације. Школски инструктор Атанасије Обрадовић написао је после посете селима деспотовачког среза: „Ни у једном селу које сам обишао уопште нема пионирског руководиоца, сем у В. Поповићу где руководе ученици III раз. гимназије и у Деспотовцу где имају пионирског руководиоца из Народне омладине. Пионирске организације се не осећају као такве. Састанци се не одржавају сем у појединим школама, где их повремено одржавају и њима руководе учите-

---

59 АС, Министарство просвете НРС (Г-183, Ф – 85), Допис Извршног одбора Среза копаоничког Наставном савету Министарства просвете НР Србије у вези са извештајем школског инструктора о посети школама копаоничког среза, децембар 1948.

љи. Учитељи изјављују да настоје да привуку из омладине руководиоце, али да је слаба помоћ Среског омладинског руководства и да омладина неће да помогне пионирску организацију. Учитељи кажу да су они услед приличне преоптерећености са радом у недељним школама и на окупљању алфабета нису за сада у могућности да посвете већу пажњу пионирској организацији...У Плажану и пионири и учитељи позивали су доста пута пионирског руководиоца али се он никада није одазвао. Тако у Плажану руководи управитељ и са пионирима, обавља углавном извесне кампањске акције, а не ради стално нити плански.⁶⁰ Слична ситуација је примећена у селима прибојског среза. „Пионирска организација ван школе не постоји. Савез пионира као ваншколска васпитна организација уопште не делује. Ниједно село нема пионирског руководиоца. Срески штаб пионира слабо ради. Начелник среског штаба пионира, другарица Касија Милојевић, коју је Земаљско веће НО Србије послало у Прибој да ради по пионирској организацији, више је ангажована другим пословима омладинске организације. Пионирски лист *Полетарац* не излази уопште. Са школским подмлатком пионира раде учитељи.“⁶¹

---

60 АС, Министарство просвете НРС (Г-183, Ф – 85), Допис Извршног одбора Среза деспотовачког Наставном савету Министарства просвете НР Србије у вези са извештајем школског инструктора Атанасија Обрадовића, децембар 1948.

61 АС, Министарство просвете НРС (Г-183, Ф – 85), Извештај Вука Павличића, школског инструктора о обављеном прегледу рада основних школа прибојског среза у периоду новембар-децембар шк. 1947/48 год, децембар 1948.

Критика најнижих органа власти Пионирске организације Југославије представљала је важан корак у процесу реформисања једне од најзначајнијих друштвених организација у земљи и била предуслов њене трансформације у Савез пионира Југославије, чији ће капацитети као ресурс бити стављени на располагање најмлађима док ће управљање бити поверено професионалним друштвеним радницима фокусираним на ваннаставни рад са децом. Неколико месеци после одржавања Петог конгреса КПЈ у дневним новинама су почели да се појављују текстови критички настројени према методама и облицима рада који се користе у раду са децом.⁶² На помолу је било заузимање новог курса који ће се драстично одразити на рад организације. Трансформисана у Савез пионира Југославије, друштвена организација најмлађих Југословена и Југословенки добила је нов статут септембра 1949. године.⁶³ Неколико месеци касније, јануара 1950, закључци Четрнаестог пленума Централног комитета Народне омладине Југославије односили су се и на даљи рад пионирске организације у Југославији.⁶⁴ Директна последица било је оснивање Иницијативног савета Савеза пионира Југославије,

---

62 „На саветовању пионирских руководилаца НР Србије решено је да се посвети већа пажња новим облицима рада“, *Политика*, 17. септембар 1948.

63 „Нов статут Савеза пионира и одлука о оснивању дечје организације Подмладак“, *Политика*, 12. септембар 1949.

64 „Закључци Четрнаестог пленума Централног комитета Народне омладине Југославије (Питања у вези са школством; О даљем развоју пионирске организације)“, *Политика*, 14. јануар 1950.

пола године касније.⁶⁵ ЦК СКЈ је крајем 1950, у складу са одлукама Трећег пленума ЦК КПЈ из децембра месеца 1949, препоручио модел васпитавања деце „у што ширим и разноврснијим формама, без икаквих шаблона“. Препоруком је подвучен значај индивидуалних карактеристика деце.⁶⁶ Коначно, 1952. је „изговорено“ да је „Пионирска организација место где“ деца „треба да се развеселе и разоноде“.⁶⁷ На тај начин је дисквалификована првобитна функција Пионирске организације, која се у складу са новим временом морала прилагодити новим правилима. Промена окоштале и нефункционалне структуре Пионирске организације значајно се одразила и на форме рада. Захтев за повећањем друштвене бриге о деци која је морала доћи до изражаја на свим подручјима заштите и васпитања деце, представљао је превелико оптерећење за Пионирску организацију. У пракси су већ 1950. године почела да се стварају бројна друштва одраслих за старање о деци, која су у заједници са новооснованим, саветима пионира представљала главне координаторе у раду са децом. У наредном периоду доћи ће до формирања нових дечијих организација, које ће одиграти важну улогу у спровођењу нове политике образовања и васпитања у Југославији, повезивању школе са друштвом, попут: *Партизана*

---

65 „Основан је Иницијативни савет Савеза пионира Југославије“, *Политика*, 7. јул 1950.

66 Исто.

67 „Пионирска организација је место где треба да се развеселе и разоноде“, *Политика*, 29. септембар 1952.

(1951), *Савеза извиђача* (1951), *Селенита* (1956), *Младих задругара* (1959) и *Младих горана* (1961).⁶⁸

У међувремену све дечије организације, трансформисане или основане с циљем друштвеног васпитања деце, окупљене су под „кровом“ Савеза организација за васпитање и бригу о деци Југославије (1952), чији ће се бројни професионални друштвени радници (педагози, психолози, песници, писци, редитељи, сликари, вајари, илустратори, учитељи...) укључити у рад Комисије за реформу школства (1953–1958). Она се посредством Агенције ОУН за образовање науку и културу повезала са Педагошким институтом у Женеви, али и са бројним другим Унеску блиским међународним дечијим организацијама посвећеним стандардизацији „новог детињства“.

Захваљујући посредовању Унеска, југословенски стручњаци делегирани у оквиру Савеза пионира Југославије били су укључени у рад бројних међународних организација посвећених успостављању нових стандарда одрастања.⁶⁹ Један од најзначајнијих искорака

---

68 С. Петровић Годосијевић, *Отећемо светлост бучном водопаду*, 186.

69 Једна од њих је била и *Међународна организација дечијих игралишта* ИРА (*International Playground Association*) (1961, Данска). До 1975, када је Савез пионира постао члан *Међународне организације дечијих игралишта*, Југославија је редовно слала стручњаке на састанке и конференције у организацији ИРА. ИРА је била повезана са сличним организацијама док је њен рад био препознат у Економском и Социјалном савета УН као и у Унеску. Девета конференција *Међународне организације за дечија игралишта* је одржана први пут у једној социјалистичкој земљи августа 1984. у Југославији у Љубљани; АЈ, Савез организација за васпитавање и бригу о деци Југославије, 637/94.

Савеза пионира Југославије посредством Савеза организација за васпитање и бригу о деци Југославије на пољу интернационализације званичне политике образовања и васпитања у Југославији, грађења политике коегзистенције, односно „социјалистичке политике за мир“ било је повезивање са организацијом CISV (*Children's International Summer Village*) или *Дечијег међународног летњег села*. Институција *Дечијег међународног села* је основана 1951. захваљујући психолошкињи Дорис Ален (Doris Allen) у циљу повезивања деце Источне и Западне Европе, Северне и Централне Америке, Азије и Африке. До школске 1986/1987. *Дечије међународно летње село* је обухватало 49 села са 3215 учесника. Институција *Дечијег међународног летњег села* која је имала консултативну улогу при Унеску требало је да представљала најбољи пример образовних политика повезаних са друштвом у најширем смислу те речи. Савез пионира Југославије био је присутан на првом састанку Међународног одбора *Дечијег међународног летњег села* 1955. године. Посредством Савеза, југословенски дечаци и девојчице из свих делова земље редовно су у периоду од 1962. до 1988. године учествовали у раду међународних дечијих кампова/села широм Европе и света. Први CISV камп одржан у некој социјалистичкој земљи био је 1972. у Велењу (Словенија) у Југославији.⁷⁰

Сарадња Савеза пионира Југославије са *Дечијим међународним летњим селом* имала је пресудан утицај на оснивање институције *Међународног сусрета при-*

---

70 Исто.

јатеља деце Југославије 1976. када је тронедељни логор пријатељства први пут одржан у Пули, да би се наредних година, све до 1988. исти сусрет организовао: у Београду, Долењским Топлицама, Футогу, Београду, на Охриду, на Тјентишту, у Београду, Сутомору, Дечанима, Загребу, Долењским Топлицама и Футогу.⁷¹

Присуство делегација деце из свих делова света, оних земаља које су од почетка шездесетих заједно са Југославијом припадале Покрету несврстаних, као и делегација чије су чланове делегирали различити ослободилачки покрети које је подржавала социјалистичка Југославија попут: Палестинске револуционарне организације (PLO), Ослободилачке организације народа Западне Сахаре (POLISARIO), SWAPO (South West Africa People`s Organization) партије Намибије која је била на челу ослободилачког покрета Намибије и Антифашистичког фронта Чилеа указује на још једну активност Савеза пионира Југославије која је додатно допринела међународном повезивању југословенских пионира и пионирки са децом из ратом угрожених делова света. Пионирска солидарност представљала је део солидарности „радних људи и грађана Југославије“. Разумела се као део општег фронта на челу ког се налазио Координациони одбор за помоћ ослободилачким покретима и жртвама агресије формиран при Савезу социјалистичког ратног народа Југославије. То је била друштвена организација која је настала од Народног фронта формираног 1945. тј. Јединственог народноослободилачког фронта који је

---

71 Исто.

основан још у рату с намером да окупља појединце и организације спремне да помогну Народноослободилачком покрету Југославије, не само у борби већ и у револуцији односно друштвеном преображају. Међународна солидарност Савеза пионира Југославије исказивала се током целе године кроз више активности. Једна од најзначајнијих била је Недеља солидарности која се организовала најчешће у децембру.⁷²

Током шездесетих година 20. века Недеља пионирске солидарности најчешће је била усмерена ка помоћи деци Алжира. Акција солидарности са децом Алжира која је спроведена крајем 1960. односно почетком 1961. представљала је једну од најмасовнијих акција Савеза пионира Југославије. У акцији је учествовало 6350 основних школа из целе Југославије. Сакупљено је 139 милиона динара за децу Алжира у избегличким камповима у Мароку и Тунису, где је почетком 1961. боравило око 60 000 деце узраста од непуне године до 14 година. Тим новцем купљено је десет комплетно опремљених монтажних школа укупног капацитета 4000 ученика, од којих је шест послато у Мароко а четири у Тунис. Купљена је комплетна обућа и одећа за 10 000 деце свих узраста, 4000 ћебади, 10000 m платна и 1000 зимских јакни.⁷³

Током наредне деценије, недеља пионирске солидарности је највише била усмерена ка помоћи деци Индокине, односно Вијетнама. Организоване су три масовне акције пионирске солидарности под називом:

---

72 Исто.

73 Исто.

Шест милиона пионирских руку за децу Вијетнама (1972), *Волимо вас децо Вијетнама зато што сте храбра* (1974) и *10 000 ђачких торби за наше вијетнамске другове* (1975).⁷⁴

Почетком 1978, Савез пионира Југославије је посредством Народне јединствене омладине Антифашистичког фронта Чилеа ступио у контакт са 45 дечака и девојчица Чилеанаца основношколског узраста, који су заједно са родитељима политичким емигрантима из Чилеа живели у неколико градова у Југославији (Београду, Сарајеву, Сплиту, Загребу, Новом Саду и Скопљу). Пионирска бригада *Салвадор Аљенде*, коју су чинила деца чилеанских политичких емиграната, формирана је у склопу Савеза пионира Југославије у Пионирском центру Савски венац у Београду 8. и 9. новембра 1978. године.⁷⁵

Резиме

Трагично наслеђе Другог светског рата имало је пресудан утицај на изнуђену и (не)очекивану еманципацију деце као друштвене групе. У периоду по окончању сукоба долази до дефинисања нових образовних политика које су од школе као конзервативне и инертне институције захтевале да се окрене ка друштву како би политика/е образовања и васпитања постале главни покретачи културних политика утемељених на идејама антифашизма и коегзистенције. Дефинисање

---

74 Исто.

75 Исто.

нових образовних политика подразумевало је сагледавање нове улоге деце као једне од најбројнијих и социјално најугроженијих група унутар шире заједнице. Интегрисана у сложен систем агенција под покровитељством Организације Уједињених нација, Југославија је у годинама после окончања рата и успостављања нове, револуционарне односно комунистичке власти такође спровела велику реформу целокупног школског система (1953–1958). Реформа школског система у Југославији резултирала је доношењем *Општег закона о школству* (1958), којим је на територији целе земље успостављена јединствена осморазредна основна школа. У пракси ће реформа постати оквир за успостављање модерног образовног система, али и нове политике образовања и васпитања која ће „југословенско дете“ „брендирати“ као један од најпрепознатљивијих симбола социјалистичке Југославије.

Једну од најзначајнијих улога у процесу еманципације „југословенског детета“ имаће и реформисани Савез пионира Југославије. Југословенска пионирска организација ће од 1952. и формирања Савеза организација за васпитање и бригу о деци Југославије имати битну улог у процесу повезивања организација за васпитање и бригу о деци Југославије са међународним дечијим организацијама. Важна сарадња остварена је и са *Дечијим међународним летњим селом* које ће своју „југословенску верзију“ добити 1976. у институцији *Међународног сусрета пријатеља деце Југославије*.

Sources and Literature

Arhiv Jugoslavije

Savez organizacija za vaspitanje i brigu o deci Jugoslavije.

Arhiv Josipa Broza Tita. Kabinet Predsednika Republike

Arhiv Srbije

Ministarstvo prosvete Narodne Republike Srbije.

Statistički godišnjak FNRJ za 1954. godinu.

Opšti zakon o školstvu sa Uvodnim zakonom, registrom i ekspozecom Rodoljuba Čolakovića, (Beograd: 1958).

Benjamin, Valter. „Program za proletersko dečje pozorište“. *Teatron*, 144-145/2008.

Duda, Igor. „Djeca socijalističke domovine. Izgrađivanje pionirske tradicije u Hrvatskoj 1950-ih godina“. *Socijalizam na klupi. Jugoslovensko društvo očima nove postjugoslovenske humanistike*, Zbornik radova, ur. Lada Duraković, Andrea Matošević, 75-102. Pula-Zagreb: Srednja Europa, CKPIS, Sveučilište Jurja Dobrile, Sa(n)jam knjiga u Istri, 2013.

Duda, Igor. *Danas kada postajem pionir. Detinjstvo i ideologija jugoslovenskog socijalizma*. Zagreb-Pula: Srednja Europa, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2015.

Karge, Hajke. *Sećanje u kamenu – okamenjeno sećanje*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2014.

Petrović Todosijević, Sanja. *Za bezimene. Delatnost UNICEF-a u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji 1947-1954*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2008.

Petrović Todosijević, Sanja. *Otećemo svetlost bučnom vodopadu. Reforma osnovnoškolskog sistema u Srbiji 1944-1959*, Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2018. (Cyrilic)

Petrović Todosijević, Sanja. „Slika oca u jugoslovenskim časopisima za decu od kraja Drugog svetskog rata do šezdesetih godina 20. veka“. *Časopisi za decu: Jugoslovensko nasleđe (1918-1991)*, zbornik radova, ur. Tijana Topin, Stanislava Barać, 263-285. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2019. (Cyrilic)

Petrović Todosijević, Sanja. „Reforma osnovnoškolskog sistema u Srbiji 1944–1959“. *Bez škole šta bi mi?! Ogledi iz istorije obrazovanja u Srbiji i Jugoslaviji od 19. veka do danas*, ur. Aleksandra Ilić Rajković, Sanja Petrović Todosijević, 285-319. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, 2021. (Cyrillic)

Simović, Ranko. *Politika obrazovanja i njena realizacija u SR Srbiji*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1990.

Politika: 1948, 1949, 1950, 1952, 1954, 1955, 1956.

Summary

Sanja Petrović Todosijević

THE EMANCIPATION OF CHILDREN AS A SOCIAL GROUP IN THE LIGHT OF THE IMPLEMENTATION OF THE OFFICIAL POLICY OF EDUCATION AND UPBRINGING IN SOCIALIST YUGOSLAVIA

Abstract: The paper represents an attempt to point out the demographic and social characteristics of children as a social group in the first decade after the end of the Second World War, in order to more clearly highlight the reasons that led to the (un)expected emancipation of children and childhood in socialist Yugoslavia. The paper will highlight the major reform of the school system (1953-1958) as a framework for the implementation of the new policy of growing up. It will be pointed out the role played by the United Nations Organization through its Agency for Education, Science and Culture in the process of defining new criteria for growing up in Yugoslavia, as well as the role played by the reformed Union of Pioneers of Yu-

goslavia, as one of the main “leverages” for the implementation of the official education policy and education, had in the process of internationalizing the politics of growing up in Yugoslavia and bringing the Yugoslav child to the international stage.

Keywords: Childhood, school reform, education policy, UNESCO, Union of Pioneers of Yugoslavia, Children's International Summer Village, International Meeting of Friends of the Children of Yugoslavia, Week of Pioneer Solidarity.

The tragic legacy of World War II had a decisive impact on the forced and (un)expected emancipation of children as a social group. In the period after the end of the conflict, new educational policies were defined, which required the school, as a conservative and inert institution, to turn towards society so that the education policy/s became the main drivers of cultural policies based on the ideas of anti-fascism and coexistence. Defining new educational policies meant considering the new role of children as one of the most numerous and socially vulnerable groups within the wider community. Integrated into a complex system of agencies under the auspices of the United Nations, in the years after the end of the war and the establishment of a new, revolutionary or communist government, Yugoslavia implemented a major reform of the entire school system (1953–1958). The reform of the school system in Yugoslavia resulted in the adoption of the General Law on Education (1958), which established a single eight-grade primary school throughout the country.

In practice, the reform will become a framework for the establishment of a modern education system, but also a new policy of education and upbringing that will “brand” the “Yugoslav child” as one of the most recognizable symbols of socialist Yugoslavia.

One of the most significant roles in the process of emancipation of the “Yugoslavian child” will be played by the reformed Association of Pioneers of Yugoslavia. From 1952 and the formation of the Alliance of Organizations for the Education and Care of the Children of Yugoslavia, the Yugoslav Pioneer Organization will play an important role in the process of connecting organizations for the education and care of the children of Yugoslavia with international children's organizations. Important cooperation was also achieved with the Children's International Summer Village, which will receive its “Yugoslav version” in 1976 in the institution of the International Meeting of Friends of the Children of Yugoslavia.